תענית בראש השנה

גדולי חכמינו וכרוכים לברכה רוקים הוו בענין תענית בראש השנה: ויש מרבותינו שאמרו מצוה להתענות שני ימים של ראש השנה, ויש מרבותינו שלא התירו להתענות בראש השנה, משום שראש השנה קרוי חג כשאר ימים טובים, שנאמר (תהלים פ"א) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו, וכשם שבשאר ימים טובים אסור להתענות משום עונג יום טוב, אף בראש השנה כך:

כתב רב סעדיה גאון בפירושו (ויקרא ח) ואמר נחמיה הוא התרשתא ... יום הזה באחד בתשרי בראש השנה וצו העם לצום ועל כן אמר זהם זכו אכלו משמנים, כי שתהא השנה היא שמנה עליכם, ואין משמנים אלא בשר שמן, שיהו מתוקים, יין עסיס ותירוש מתוקין, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה עליכם, שלהו מצות לאין נכון לה לעניים שלא הכינו להם הכשיר ... כי קדוש היום לאדוננו בכתוב (ויקרא כ"ג) זכרון תרועה מקרא קודש:

מן התורה ומדברי קבלה ומן התלמוד מצינו מפורש שאסור להתענות בראש השנה: מן התורה מנין, דכתיב זכרון תרועה מקרא קודש ובשאר מועדות נאמר מקרא קודש, הרי הוקשו כל המועדות זה לזה: מדברי קבלה הוא דאמרין בספר עורא כי קדוש היום לאדוננו: מן התלמוד מנין, דתרגין בתרומה ירושלמי (בתענית פרק ג הלכה ד) וכל כבוכותיה מתענית ויא מתרעותא, שכן מצינו בזום הכיפורים מתענין הוא מתרעין ר' עקיבא אומר מתרעות ולא מתענות, שכן מצינו בראש השנה מתרעין ויא מתענין [פירוש על עורא ונחמיה לר' סעדיה, אוקספורד תרס"ו ועיין שבלי הלקט]

וכתב רב האי גאון וכרוני כרכה להתענות בשני ימים של ראש השנה, כך אנו הוראים יפה שיא להתענות, שכן אמרו פרנסי הדור הראשונים לישראל בראש השנה אכלו משמנים ושתו ממתקים, שעשרת ימים אלו ישי תשובה נקראים ישי עוב לא נקראים, אלא להתפלל ולהתחנן ולהתענות ולעמוד בתחנונים ולחזור בתשובה, וכירושלמי במסכת תענית בכל מתענין הון משבתות וימים טובים והולו של מועד והנוכה ופוריים:

ואומר הר"מ שגאון אחד אמר לו הלואי שיהיו מתענין בשני ימים של ראש השנה, אבל הוא כתב בתשובה אחרת האוכל לשם שמים תבוא עליו ברכה וכן המתענה לשם שמים תבוא עליו ברכה, כדי שלא יבואו לידי קלות ראש מרוב אכילה ושתיה, תבדק באלהי אמון, והוא היה רגיל להתענות בהן ובשבת שבעשרת ימי תשובה לא היה מתענה: [כל בו]

יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילתו ואינו מתענה אינו משלים שנתו [אורח חיים סימן תקצ"ז]

ומי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו, רק צריך התיה כמו שאר נדרי. [רמ"א שם]

והיום מנהג פשוט בישראל שאין מתענין בראש השנה, וכתב הרב מורי זהב (אורח חיים סימן תקצז) וכן מצינו באליהו (מלכים ב ד) שאכל אצל השונמית ואותו היום ראש השנה היה כמו ששיבא במדרש ויהי היום ויעבור אליהו שונמה, אותו היום ראש השנה היה, זוז ראיה שאין עליה תשובה:

והרב באר היטב (שם) הוסיף ראיה מהנה ואלקנה שאכלו בראש השנה:

ימים טובים, עשרת ימי

נחמיה - פרק ח (ב) - (המשך)

(ד) וכן עזרא אמר לישראל בשעה שהיו בוכין איש אל אחיו ואיש אל בנו (נחמיה ח) לכו אכלו משמנים ושתו וגו'. ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם.

תענית, שמיני עצ

(ד) ... ...

(6) מאי לאין נכון לו אמר רב חסדא למי שלא הניח עירובי תבשילין איכא דאמרי מי שלא היה לו להניח עירובי תבשילין ·אבל מי שהיה לו להניח עירובי תבשילין ולא הניח פושע הוא

שלא היה לו להניח. כגון שאבדה לו אבדה מערב יו"ט ומחזר כל היום אבודה:

ביצה לו:

---

(7) (נד) אמר הכוזרי:

וַאֲנִי חָשַׁבְתִּי כִּי אַנְשֵׁי ·בֵּית שֵׁנִי· שָׁכְחוּ אֶת הַ·תּוֹרָה·, שֶׁכֵּן לֹא יָדְעוּ אֶת מִצְוַת הַ·סֻּכָּה·, לְמָשָׁל, עַד שֶׁמְּצָאוּהָ כְּתוּבָה; וְכֵן לֹא יָדְעוּ אֶת מִצְוַת „לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי"[1] – כִּי בְּשָׁתֵי אֵלֶּה נֶאֱמַר[2]: „וַיִּמָּצְאוּ כָתוּב", דְּבָרִים הַמַּרְאִים עַל שִׁכְחַת הַ·תּוֹרָה·.

וְכֵן לֹא נִכְתְּבוּ מִסִּפּוּרֵי עֶזְרָא וּנְחֶמְיָה ע"ה רַק דְּבָרִים שֶׁהָיוּ מְפֻרְסָמִים בֶּהָמוֹן. וְהִנֵּה יוֹם עֲשִׂית הַ·סֻּכּוֹת· מְפֻרְסָם הָיָה, כִּי בַּיּוֹם הַהוּא קָמוּ הָאֲנָשִׁים וְעָלוּ אֶל הֶהָרִים לִלְקֹט ·עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי הָדַס וַעֲלֵי תְּמָרִים·; אִם כֵּן, מַה שֶּׁנֶּאֱמַר „וַיִּמָּצְאוּ כָתוּב" – פֵּרוּשׁוֹ: שֶׁהֲמוֹנֵי הָעָם, בְּשָׁמְעָם אֶת הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה. נִזְדָּרְזוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַ·סֻּכּוֹת·, וְאִלּוּ הַיְחִידִים לֹא נֶעְלַם מֵהֶם פְּרָט מִפְּרָטֵי הַמִּצְוֹת וְעַל אַהַת כַּמָּה וְכַמָּה כְּלָל מִכְּלָלֵיהֶן, – וְכַוָּנַת הַמְּסַפֵּר הָיְתָה לְהַפְלִיג בְּשֶׁבַח הַיּוֹם הַהוּא. וְכָזֹאת הָיְתָה כַּוָּנַת הַמְחַבֵּר גַּם בְּצִינּוּ אֶת הַיּוֹם בּוֹ נִתְגָּרְשׁוּ הָ·עַמּוֹנִיּוֹת· וְהַ·מּוֹאָבִיּוֹת·[3], כִּי הָיָה זֶה יוֹם מַעֲשֶׂה רַב, יוֹם בּוֹ נִפְרְדוּ בְּנֵי הָעָם מִן הַנָּשִׁים שֶׁהָיוּ אִמּוֹת יַלְדֵיהֶם, מַעֲשֶׂה קָשֶׁה וּמַכְאִיב עַד מְאֹד, – וְאֵין אֲנִי חוֹשֵׁב כִּי יֵשׁ אֻמָּה בָאֻמּוֹת אֲשֶׁר תִּשְׁמַע כָּכָה לְמִצְוַת אֱלֹהֶיהָ חוּץ מֵעַם סְגֻלָּה זֶה, – וּבְגִלּוּל פִּרְסוּם הַמַּעֲמָד הַזֶּה נֶאֱמַר: „וַיִּמָּצְאוּ כָתוּב" – רְצוֹנוֹ לוֹמַר: בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּאָזְנֵי עַם הָאָרֶץ הִגִּיעַ לְפָסוּק „לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי"[4] נִתְעוֹרֵר הָעָם, וַתְּהִי חֶדְוָה גְּדוֹלָה בַּיּוֹם הַהוּא.

כוזרי מאמר שלישי

---

(8) אם נעניק לעיין בפסוק שבנחמיה, הרי יראה לנו, ראשית כל, כמתמיה, שבו מובאים חמשה מיני נטעים, שמהם רק שנים, היינו: תמרים וענף עץ עבות, נזכרים גם בפסוק שלפנינו, שאר שלושת המינים אינם נמצאים כאן, והם: עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס, ואילו פרי עץ הדר וערבי נחל חסרים בנחמיה. כל הנסיונות להתאים את הפסוק שבנחמיה לפסוק שלפנינו, יש לדון עליהם כעל אמתלאות של הבל. פרשנים אחדים מבין הקראים מציעים לזהות „עלי זית ועלי עץ שמן" עם „פרי עץ הדר" ו„עלי הדס" עם „ערבי נחל"! ועוד יש סבורים, שדתורה הזכירה רק מינים אחדים לדוגמה ועזרא התיר עוד מינים אחרים. אך, אם כן, הרי היו בעצם כל המינים, ואפילו פירות, מותרים לסוכה; ומפני־מה מזכירה התורה ביחוד מינים אחדים, בלא לרמוז אפילו ברמז קל, שמותר לקחת גם מינים אחרים?

ואם שואלים אנו את פי הכמינו הקדמונים כיצד הם ביארו את הפסוק בנחמיה, הרי אנו מוצאים בספרא לויקרא כג, מב ובמס' סוכה לו, ב בענין זה מחלוקת בין ר' מאיר ור' יהודה. ר' יהודה סבור: „אין סוכה נוהגת אלא בארבעת מינים שבלולב", רק לדפנות מותר בכל דבר. לפי זה סיככו בימי עזרא את הסוכה בעלי תמרים ובעלי עץ עבות, ושלושת המינים האחרונים שימשו לדפנות. אף־על־פי שלפי דעת ר' יהודה אין ויקרא כג, מ מדבר כלל על הסוכה אלא בענין איגוד של נטעים, מכל־מקום הניעו אותו טעמים מיוחדים להחליט, ש„אין סוכה נוהגת אלא בארבעת מינים שבלולב". אולם ר' מאיר, שהלכה כמותו, סבור „סוכה של כל דבר", כלומר, שמסككים בכל דבר, ולראיה הוא מביא דווקא את הפסוק שבנחמיה המוכיח, שגם מנטעים שאינם נזכרים בתורה עושים את הסוכה. בכל־זאת יש עוד קשיים בהבנת הפסוק שבנחמיה. האם זה רק מקרה, שעם נצטוו גם בעלי תמרים ובעלי עץ עבות, וזה בתוספת המלות: „לעשות סוכות ככתוב", כאילו דווקא במיני נטעים אלה היו יכולים לקיים את דרישת הכתוב?

אולם, אם נעבור בהתעמקות יתירה על הפסוקים בנחמיה ח, יד—יח, לא יקשה עלינו למצוא ביאור משביע רצון שיתאים למסורה. אמנם פסוקים אלה כשהם לעצמם מתמיהים מאד. קודם־כל קשה מבנהו של פסוק טו. במשפט המושא: „ואשר ישמיעו וגו'" חסר המפעיל Verbum regens. רש"י מוסיף: „וצוו" (כלומר: הם צוו...).

(9)

מאי טעמא דמ"ד קדושה
ראשונה ז) קדושה לשעתה ולא קדושה
לעתיד לבא דכתיב °ועשו °בני הגולה השבים
מן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו
מימי ז) יהושע בן נון כן בני ישראל וגו' ותהי
שמחה גדולה מאד, אפשר בא דוד ולא עשו
סוכות ח) עד שבא עזרא, אלא °מקיש ביאתם
בימי עזרא לביאתם בימי יהושע, מה ביאתם
בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדש ערי
המקלט אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין
ויובלות וקדש ערי המקלט, ט) ואימר °והביאך
ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך
וירשתה, מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה
ירושת אבותיך בחידוש כל דברים הללו אף
ירושתך בחידוש כל דברים הללו, ואידך, דבעי
רחמי על יצר דעבודה זרה ובטלה ואינן
זכותא עלייהו כי סוכה. והיינו דקא קפיד קרא
עליה דיהושע, דבכל הוכתא כתיב יהושע,
והכא כתיב °ישע, בשלמא משה לא בעא
רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא
יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי
לא ליבעי רחמי. והא כתיב אשר ירשו אבותיך
וירשתה, הכי קאמר כיון דירשו אבותיך ירשת ז) את

. דהה כי גם עבו לאו
תסמכת מהדר מגלה אבי קאמר כי
לא עבו מה בעבי עכבו ממות
יהוסע ומלא ניהו קרוכה אלהן: מנו
שמיטין . שהחיו לעמת שמיטין
ותמיכו כמעבר: והכיאך ה' אלהיך
וגו'. כסוכס מן הגמות מכתבי קדש
דכתיב (על מגילה ד"ה ג) וכב ה'
אלהיך את בניך ובתיך: ואיכך.
לעולם כי לא עבו הסכות אלא ואלו
סוכות מתם אלא דבעא שולא דתמי
אלהא דעבודה זרה ולתמסר
בידיה כדאמר בכהדרן (לקמן סה.):
ותלן זכותא. דעדיל עלייהו: כי
סוכה. כי לא עבו הכר זה בימות
יהוסע ז) קן ורשו דקיד קרא לאהדורי
יהוסע עבי מבלתיים ולא מזכר
ליה בלשון גלוי: הכל הוכתא כתיב
יהוסע והכא ישוע . מסוס דאיהו
הוא ליה למבעי רחמי עלה המלחמה
הכלמה מכה לא בעא רחמי סי':
ירשתה לחה. בארה קדיה ולון
לכך לחזור ולקדש:

תוכן השאר והמלה - הוג גאון
סוטה ג"מ עצמו ועמאי מה דף 27.

עיין לה: